

Pe viață m-au marcat dealurile Mureșului, cu eroii de la Oarba și Lechința, bisericile din satele bunicilor mei, bătrâni ce evocau în zilele de odihnă cele două războaie mondiale...

Interviu cu prof. univ. dr. Ioan Opriș

Profesorul universitar Ioan Opriș este cunoscut în țară și peste hotarele ei ca unul dintre cei mai buni experți din România în domeniul muzeografiei și al protecției patrimoniului cultural. Ioan Opriș este o personalitate strălucită, un om academic prin excelență, un strateg eminent ancorat tendințelor actuale ale științei muzeologice și patrimoniului cultural.

Ioan Opriș s-a născut la 9 iunie 1942, Lechința de Mureș, jud. Mureș. Studiile liceale și le-a făcut la Liceul nr. 2, Turda, secția umanistică, pe care l-a absolvit în anul 1960. Studiile superioare le-a făcut la Facultatea de Istorie a Universității din Cluj (1960-1962) și Facultatea de Istorie a Universității din București (1962-1965), cele de doctorat (1977-1983) – la Facultatea de Istorie a Universității „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, sub îndrumarea acad. Virgil Vătășianu. În anul 1983 a susținut teza de doctor în istorie (specialitatea istoria artei) cu tema „Comisia Monumentelor Istorice – Secția pentru Transilvania. Istorie și activitate”. De-a lungul carierei sale a făcut mai multe vizite de cercetare în diferite țări: Anglia, Austria, Belgia, Canada, Germania, Franța, Israel, Italia, Iugoslavia, Olanda, Ungaria, SUA etc., care au contribuit direct atât la formarea continuă a distinsului cercetător, cât și la calitatea publicațiilor sale.

Profesorul Ioan Opriș este autor a peste 30 de monografii și cca 400 de studii și articole. Totodată, dl Ioan Opriș a desfășurat și o activitate impresionantă de editor, îngrijind apariția mai multor lucrări colective, cataloage de expoziții, ghiduri sau ale altor autori, cum ar fi cărțile semnate de Alexandru Lapedatu, I.I. Russu, Ioan I. Lapedatu, Stelian Popescu ș.a. În același context se înscrie și activitatea redacțională și de consiliere în colegiile de redacție a mai multor reviste (Suceava – Anuarul Muzeului Bucovinei,, Peuce, Danubius, Istorie și civilizație, Revista de artă, Studii și comunicări, Datini, Restitutio etc.) și consilii științifice ale muzeelor din țară, cum ar fi Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea, Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” – București, Muzeul Național al Hărților și Cărții Vechi – București, Muzeul Național „Bran”, Muzeul Carpaților Răsăriteni – Sf. Gheorghe; Muzeul Țării Făgărașului; Muzeul Județean Brașov; Muzeul de Etnografie Brașov, Muzeul Național Cotroceni.

Preocupările științifice ale dlui profesor Ioan Opriș sunt destul de variate, pornind de la *ocrotirea patrimoniului cultural până la relația între istorici și Securitate*. Dar, cea mai mare contribuție este în domeniul muzeologiei și pregătirii profesionale a muzeografilor. Dl I. Opriș a abordat acest domeniu dintr-o perspectivă multiplă, iar lucrările *Transmuseographia, Managementul muzeal, Muzeosofia, Provocarea noilor muzeografii,*

Colecționism, muzeologizare, patrimonializare, Muzeograme vechi și noi au devenit cărți de referință pentru fiecare muzeograf. Pentru a administra cu succes un muzeu sau monument istoric este necesar să înțelegem istoria și dezvoltarea acestora. De aceea, dl I. Opreș a acordat o atenție aparte atât *Istoriei muzeelor și colecțiilor din România*, cât și *Comisiunii Monumentelor Istorice și Monumentelor istorice din România*. Dar, așa cum o instituție poate exista datorită oamenilor, profesorul Ioan Opreș acordă o atenție aparte biografiei și istoriei academice a unor personalități din România – *Rolul personalității lui Alexandru Lapedatu în cultura românească, Aurel Decei sau destinul disperării, Vasile Stoica în serviciul României, Istoricul Emil Panaitescu și Școala Română de la Roma* sau lucrarea *cinci destine de muzeografi*.

Domnul Ioan Opreș este și un foarte bun orator, adunând în palmaresul său profesional peste 550 de participări și comunicări la conferințe și reuniuni naționale și peste 80 de participări la conferințe, congrese și întruniri internaționale. În activitatea sa profesională, dl Ioan Opreș, în colaborare cu fotografi și regizori, a realizat mai multe seturi de diapozitive și filme documentare despre *patrimoniul cultural național, monumentele istorice în România, Balcic, reședințe cantacuzine, Muzeul Național Cotroceni, obiceiuri tradiționale la români, Constantin Brâncuși, Alexandru Lapedatu, Personalități ale Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918* etc.

Profesorul Ioan Opreș a făcut o strălucită carieră în diferite instituții din România. A debutat în anul 1965 în calitate de profesor de istorie la Școala Generală Arțari (jud. Călărași), iar peste doi ani a avansat în funcția de director al școlilor generale Pelinu și ulterior Dormărunt (jud. Ialomița), având în subordine 4 școli generale (cu peste 700 elevi), unde a activat până în anul 1971. Deși activitatea administrativă i-a răpit mult timp și energie de-a lungul întregii cariere profesionale, prof. Ioan Opreș a rămas fidel meseriei de dascăl. În anul 1971 îl întâlnim în calitate de profesor de muzeologie și istoria conservării la Centrul de Pregătire și Perfecționarea Profesională a Specialiștilor din Cultură, între anii 1978-1986 este profesor asociat la cursurile postuniversitare ale Academiei de Arte – București, în anii 1990-1995 este profesor asociat la universitățile „Athenaeum” și „România de Măine – Spiru C. Haret”, Facultatea de Urbanism și Restaurare, în anul universitar 1995-1996 este profesor de istoria conservării la Universitatea București – Facultatea de Litere (masterat etnografie-folclor), din 1996 – profesor de muzeologie la Universitatea „Valahia”. Pe lângă un șir lung de cursuri predate, prof. I. Opreș a fost conducător de lucrări de diplomă la Universitatea „Spiru C. Haret” din 1995 și la Universitatea „Valahia” din 1996, iar începând cu anul 2000 și conducător de doctorat la Universitatea „Valahia”. Până în prezent, prof. Opreș a fost referent oficial la peste 70 lucrări de doctorat, ceea ce demonstrează contribuția directă a domniei sale la formarea specialiștilor în domeniile muzeologiei și protejării patrimoniului cultural.

Între 2004 și 2008 a fost cercetător științific principal gr. I, Muzeul Național de Istorie a României – Secția de Istorie, iar în 2008-2009 a exercitat și funcția de șef al Centrului Național de Cercetare și Documentare în Domeniul Muzeologiei „Radu Florescu”, pe care a înființat-o și cu care colaborează până în prezent. Pe lângă activitățile de cercetare și didactică, prof. Ioan Opreș a exercitat și un șir de funcții publice, contribuind direct la dezvoltarea domeniului de protejare a moștenirii culturale din România. În anii 1971-1975 a fost expert-instructor în cadrul Centrului Special de Perfecționare a personalului din sistemul culturii, când a inițiat și condus direct 25 de programe de muzeologie; arheologie, etnografie, artă, istorie; conservare cu aplicare în muzee; management muze-

al. În urma acestor programe s-a instituit un sistem național de pregătire și specializare a personalului din rețeaua muzeală. A coordonat atestarea specialiștilor în urma cursurilor și stagiilor practice la care au participat. În cadrul acestora a introdus idei novatoare: șantier-școală la Capidava, Sănnicolaul de Beiuș, Ulpia Traiana Sarmizegetusa, Păciul lui Soare; cercetări monografice de teren însoțite de achiziții în județele Buzău, Mehedinți, Satu Mare, Maramureș; expoziții-examen (în cadrul muzeelor Brukenthal, Negrești-Oaș, muzeele de artă Ploiești și Galați); modernizarea metodelor de investigare psiho-socio-pedagogică și introducerea pedagogiei muzeale în muzee; documentare de profil.

În 1975-1977, în calitate de șef al Serviciului evidență, studii, valorificare din Direcția Patrimoniului Cultural Național, a organizat și direcționat pe plan național, prin programe, proiecte și materiale metodologice activitatea de ocrotire a patrimoniului cultural, oficiile pentru ocrotirea patrimoniului cultural național; sesiunile naționale de profil; planurile de cercetare; criteriile de evidență; criteriile de evaluare, normele de export al bunurilor culturale; au fost finalizate sub îndrumarea sa: subsistemul de evidență analitică, cel de cercetare și cel de evaluare, componente ale sistemului național de protecție a valorilor culturale etc.

În anii 1977-1982, ca inspector coordonator în probleme de specialitate în Consiliul Culturii și Educației Socialiste – Direcția Economică și a Protejării Patrimoniului Cultural Național, a continuat demersurile pentru menținerea și perfecționarea sistemului de evidență a bunurilor culturale, coordonând programele de cercetare și valorificare. În acest sens a susținut sesiunile naționale domeniale și a răspuns direct de pregătirea, prezentarea și itinerarea expozițiilor: *Comori arheologice în regiunea Porțile de Fier* (1978-1979); *Civilizația daco-geților în perioada clasică* (1979-1981); *Valori de proveniență românească aflate în Austria* (1980). În perioada 1982-1990, în calitate de redactor principal la Editura Științifică și Enciclopedică, a redactat și pregătit pentru tipar 26 de volume de documente și monografii, a inițiat și condus tipărirea primelor trei volume de sinteză asupra așezărilor dacice, a participat cu referate și comunicări la peste 40 de manifestări științifice. În 1990-1991 a fost coordonator și director al Direcției Muzeelor și Colecțiilor, și membru al Comisiei Muzeelor și Colecțiilor, reușind să fundamenteze activitățile specifice muzeale, impunând programe de acțiune și susținând proiecte specializate pe toate profilele, a dirijat sistemul de sesiuni naționale, cel de cercetare și activitățile Comisiei Muzeelor și Colecțiilor, fiind coautor al primului proiect de lege privind protecția bunurilor culturale mobile.

Între 1991 și 1994 a fost director general și fondator al Muzeului Național Cotroceni, unde a organizat și deschis public un mare muzeu de istorie și artă, prevăzându-l și dotându-l cu cele mai moderne mijloace tehnice, a impus un program anual al acestui așezământ, bazat pe cercetarea fenomenelor istorice, pe recuperarea unor componente ale ansamblului (biserică și palat), dirijând realizarea unei vaste expuneri de arhitectură medievală în aer liber și pavilionară, a susținut sistemul de expoziții temporare și lectoratul specializat, instituind un sistem unic. Activitatea prestigioasă, științifică și culturală a muzeului condus, i-a adus acestuia, în 18 mai 1994, premiul de Muzeu European al Anului 1994 (Belfast, Irlanda).

Întrunind concomitent calitatea de director general al Direcției Protecția și Valorificarea Patrimoniului Cultural Național din Ministerul Culturii, dl I. Opriș (1993-1994), a organizat și condus primul organism de sinteză pentru coordonarea rețelei instituțiilor specializate în cercetarea, evidența, conservarea-restaurarea, valorificarea și protecția bunurilor mobile și imobile din patrimoniul cultural național, a inițiat și condus programele de cercetare și valorificare pe linia muzeelor și monumentelor istorice din România,

impunând strategia națională DACIA PROT PAT, a coordonat elaborarea proiectelor juridice specializate în domeniul ocrotirii patrimoniului cultural mobil și imobil, a inițiat conferințele naționale ale specialiștilor din domeniu etc.

În calitate de secretar de stat pentru patrimoniul cultural național în cadrul Ministerului Culturii și Cultelor în anii 2001-2004, a organizat și condus primul secretariat de stat pentru patrimoniu din România, a coordonat și susținut promovarea și adoptarea legilor specializate pentru monumentele istorice, patrimoniul arheologic, patrimoniul cultural mobil și muzee-colecții, a tuturor reglementărilor și normativelor din domeniu, a promovat un sistem instituțional eficient și novator în politicile și strategiile de patrimoniu cultural, a relansat conferințele naționale ale specialiștilor din domeniu, a inițiat premiile naționale pentru patrimoniul cultural, a proiectat și urmărit strategiile domeniiale pe termen mediu și lung, a reprezentat România în cadrul CDPAT și UNESCO, Consiliul Europei, Comitetul pentru Patrimoniul Mondial (WHC) (2001-2004), participând la reuniunile internaționale specializate ale acestor organisme etc.

Domnul profesor Ioan Opreș este un cetățean și profesionist foarte activ care a reprezentat domeniul protejării bunurilor culturale și România în diverse organizații din străinătate, cum ar fi Comitetul pentru Patrimoniul Cultural (1991-1994) și Comitetul pentru Patrimoniul Cultural și Natural (2001-2004) din cadrul Consiliului Europei. Totodată, dl Opreș este membru fondator a mai multor organizații culturale și profesionale din țară: Fundația Alexandru Tzigara-Samurcaș, Asociația Română pentru Multimedia Activă, Forumul Montan din România, Asociația Română pentru Patrimoniu.

Pe lângă calitățile sale de cercetător exemplar, domnul profesor Ioan Opreș este și organizator extraordinar. Astfel, de-a lungul carierei sale a organizat mai multe activități și administrat un șir de proiecte, promovând moștenirea culturală românească departe de hotarele țării. Printre aceste activități sunt șirul de expoziții la realizarea și promovarea cărora a participat și distinsul profesor – *Descoperiri arheologice în Regiunea Porțile de Fier* (București, Drobeta-Turnu Severin, Maidanpek, Belgrad), 1978-1979; *Civilizația daco-geților în perioada clasică* (Bruxelles, Luxemburg, Haga, Roma, Londra, Paris, Cracovia, Sofia, Viena, Köln), 1979-1981; *Tezaurul arheologic al României* (Frankfurt am Main, Rotterdam), 1994; *Monumentele istorice din România* (Franța, 1994) etc. Pe lângă expoziții, dl Opreș a inițiat și a fost coordonator în organizarea mai multor colocvii, conferințe cu publicarea ulterioară a volumelor colective: colocviu și volum anual „*Cotrocenii în istorie*” (1992/1993); colocviu și volum anual de „*Artă decorativă*” (1992/1993); volum documente „*Cotrocenii în istorie*” (1992/1993); conferințele naționale dedicate patrimoniului cultural național) (1993, 1994, 2001-2004 etc.).

În ultimele două decenii, prof. Ioan Opreș a coordonat un șir de proiecte speciale prin care promovează patrimoniul cultural al României, cum ar fi participarea României la Folklife Festival – Washington, Smithsonian Institute, iulie 1999 (sub conducerea regretatului acad. Augustin Buzura, la data aceea președintele Fundației Culturale Române, azi Institutul Cultural Român); DonauFest (Ulm, Germania) – 2000, 2002, 2004; Anul Internațional Constantin Brâncuși – 2002; Anul României în Suedia – 2002; Centenar Ion Irimescu – 2003; Anul României în Marea Britanie – 2004; Programul Regional de Patrimoniu Cultural – Consiliul Europei, 2003-2005; Programul internațional de cooperare „*The Museum professional exchange – New Museology*” dezvoltat în colaborare cu Metropolitan Museum of Art New York (din 2007-2016); Programul de cooperare cu Institutul de Conservare-Resta-

urare Valencia, Spania (2009-2012); coordonarea programului de cooperare româno-spaniol „Dialog intercultural privind patrimoniul imaterial și muzeele”, editarea a două numere tematice ale „Revista de Museologia”, no. 52/2011 și no. 54/2012; coordonarea proiectului de cercetare cu finanțare UEFISCDI PN II PT 2013-4-0831 „Tehnici și materiale inovative de conservare-restaurare a stucaturilor și elementelor de zidărie din clădirile de patrimoniu / STUCCO - MAT” (2014–2017); coordonarea proiectului de muzeologizare a „Palatului Primăverii” (fosta reședință Ceaușescu) (2015); coordonare program „Gemenii Alexandru și Ioan Lapedatu – istorie și finanțe” (sesiune de comunicări științifice, Academia Română, 12 septembrie 2016; expoziție la Muzeul de Etnografie Brașov, 30 septembrie – 18 noiembrie 2016, cu itinerare ulterioară; expoziția ”Radu Florescu - arheolog, profesor și muzeolog” (2016-2019); expoziția ”Vasile Stoica - diplomat și om de cultură” (2019 - Sibiu, Făgăraș, București, Chișinău).

Talentul și erudiția, obiectivitatea și exigența, curajul și tenacitatea, pasiunea și dăruirea de sine sunt doar câteva dintre calitățile ce concertează pe fundalul imaginii cercetătorului Ioan Opriș. Traversând aceasta cariera briantă, care i-a adus succese importante și un renume în țară și peste hotare, Ioan Opriș a reușit să rămână mereu același – un om modest, receptiv și mereu implicat. Sunt calitățile cu care și-a cucerit prietenii și întregul anturaj. De aceea, afirmăm că Ioan Opriș rămâne un exemplu de savant și de cetățean, iar generațiile mai tinere, de astăzi și de mâine, îl vor urma cu certitudine.

Pentru activitatea sa profesională, administrativă și civică prof. Ioan Opriș a fost distins și premiat cu mai multe mențiuni, ordine și titluri, cum ar fi: laureat al Premiului Academiei Române „George Oprescu” pe anul 1994, Ordinul „Pentru Merit” în grad de Cavaler (2002), Ordinul „*Stella della Solidarietà Italiana*” – mare ofițer (2004), premiul „Gheorghe Brătianu” al Fundației Magazin Istoric (2006) – pentru volumul *Istoriei și Securitatea* (I), premiul „I. C. Filitti” al Fundației Magazin Istoric (2007) – pentru volumul *Istoriei și Securitatea* (II), premiul Revistei Astra pentru volumul *Vasile Stoica în serviciul României* (2008), volum pentru care a primit și premiul premiul „Gheorghe Brătianu” al Fundației Magazin Istoric și al Băncii Naționale (2009). În anul 2018 prof. Ioan Opriș i s-a conferit titlul de **doctor honoris causa** al Universității „Valahia” din Târgoviște, iar în 2019 Mitropolia Ardealului i-a conferit la Sibiu Crucea Șaguniană.

1. Domnule profesor, cunoaștem că v-ați născut la Lechința de Mureș, jud. Mureș, iar liceul l-ați făcut la Turda, dar nu știm mai nimic despre copilăria dvs. Vă rog să ne spuneți despre prietenii copilăriei dvs. și despre petrecerea timpului liber.

În Lechința de Mureș m-am născut, într-o casă a familie Brustur, unde ai mei locuiau, tata fiind plutonier de jandarmi și șef de post acolo. În anul 1944 tata a trecut la Luduș, orașel din apropiere, iar în anul următor la Legiunea de Jandarmi de la Turda, familia stabilindu-se în satul Cristiș (azi Oprișani) – pe câmpia căruia căzuse ucis mișelește Mihai Viteazul –, devenit cartier al orașului Turda.

Aici, la o modestă școală ce poartă numele preotului Ioan Opriș (ucis în biserica de garda maghiară în 1918), am fost dat la grădiniță și am făcut clasele I-VII. Oprișanii era în acei ani un adevărat sat, cu țărani autentici, harnici, cu o colonie de muncitori de la fabricile Turzii, îndeosebi sticlari, veniți cu câteva decenii mai

înainte, boemi, slovaci, maghiari, evrei, nemți și cu două „telepuri” de țigani, care își înghesuiseră căsuțe pe lângă linia ferată. Doar școala, dispensarul, un cămin cultural, biserica și gara Turzii, casele familiei Bocoș, fraților Crișan și preotului Avram erau mai aparte. Și, bineînțeles, fabricile, servite de mii de muncitori. Am copilărit fericit printre copiii vecinilor, colegi mulți și dragi, dintre ei devenind câțiva foarte apreciați: Iosif Kereji, Onu Cecălăcean, Nelu Chintăoan, Ileana Bozdog, Lenuța Onișoru, Mia Dudilă. Am făcut tot ceea ce fac copiii: pescuit, patinaj, schi, jocuri, înot, am fost la colindat de Crăciun și la udat de Paște în fiecare an. Am cântat în corul școlii și la strană în biserică, ai mei crezând chiar că voi ajunge preot. Verile și vacanțele mi le-am împărțit alternativ între Pietroasa-Moldovenești, sub Muntele Trascăului, la bunicul și sora mamei, respectiv la Gârbova, lângă Călnic, de unde se trăgea tatăl meu, la bunici. Am făcut de toate: am fost la arat și semănat, i-am sprijinit cu puteri de copil la coasă și la seceră, la stână și la pădure; a fost o vreme fericită, fără pretenții și cu multe speranțe, crescând în case unde se făcea semnul crucii și cu fratele și sora mea îngrijiiți de un tată drastic, dar blând și de o mamă jertfelnică pentru copiii ei. N-am avut parte de jucării și nici de haine mereu înnoite, pe atunci se trăia pe cartelă, cu multe lipsuri și necazuri, pe care le-am cunoscut de copil. În timpul vacanțelor mari, de la 14 ani începând, am lucrat ca zilier la Ferma de la Poiana, iar doi ani am fost angajat sezonier, funcționar la Prefabricate.

Cu colegii și profesorii, Școala Medie Nr. 2 Turda (clasa a X-a, 1958)

2. Care sunt cele mai semnificative amintiri despre locurile de baștină și cât de mult v-au marcat ele viața?

Pe viață m-au marcat dealurile Mureșului, cu eroii de la Oarba și Lechința,, bisericile din satele bunicilor mei, bătrâni ce evocau în zilele de odihnă cele două războaie mondiale – bunicii au fost ambii pe frontul din Galiția și Italia, cel de la Gârbova a fost cinci ani în SUA, cel din Pietroasa a fost delegat la Alba Iulia la 1 decembrie 1918 și, întors, în ziua următoare a pus tricolorul pe biserica ungurească din mijlocul satului, ceea ce l-a trecut în „lista neagră” a megieșilor săi maghiari. Dar cel mai puternic impact l-a avut monumentul ridicat în amintirea lui Mihai Viteazul pe un deal din apropierea Cristişului și de la care s-au tras multe din planurile de viață, categoric lărgite de contactele făcute, prin ai mei, cu celebrul istoric Ioan I. Russu.

3. Ce rol au jucat părinții și apoi profesorii în educația dvs. și în alegerea profesiei?

Sunt – ca mulți alții – beneficiar al unei educații creștine, crescut, împreună cu fratele și sora mea, de părinți onești, măsuțați în vorbe, modești și credincioși, mândri de neamul din care se trăgeau, cu măsură egală în fața copiilor și jertfelnici în a le asigura acestora viitorul. N-am auzit în casă certuri și nici vorbe grele, nici sudalmă ori blesteme. Lor, părinților – și-ndeosebi mamei, tata fiind militar, drastic și sever, dar de o mare blândețe – le datorez felul de a-i judeca pe alții, cu îngăduință și multă înțelegere. Învățătorii și profesorii din școala generală – începând cu familia Lupașcu – m-au apreciat, încurajându-mă spre științele umaniste, la cele exacte neavând chemare; cei din liceu, începând cu dirigintele (profesor de fizică) Petre Suciș și încheind cu profesorul Munteanu (de istorie), mi-au consolidat înclinațiile. Profesorul Munteanu mi-a „descoperit” înclinația spre istorie și mi-a încurajat-o. Acest lucru venea, firesc, să se așeze pe influența definitivă pusă, ca o pecete, de admirația față de „nenea Ionel” (I. I. Russu), considerat cu venerație și de ai mei un savant autentic.

4. Cum ați ajuns student la Facultatea de Istorie a Universității din Cluj și apoi la cea din București și care sunt cele mai plăcute amintiri ale studenției dvs.? Cine dintre profesorii anilor '60 ai secolului trecut v-au impresionat și de la cine ați învățat cel mai mult?

La Istorie, am candidat după examenul de maturitate (1960), cu un dosar problematic (tata, jandarm, slujise regimul burghez și fusese epurat în 1950, lucrând apoi în cooperatie), nu asemănător copiilor de muncitori și țărani colectivști. Am intrat cu o notă mare, ca bursier de stat. Am urmat primii doi ani la Cluj, nere-marcându-mă decât printr-o foarte bună cunoaștere a vieții studențești – serate, seri dansante în cluburile muncitorești (la Flacăra, Dermata) și Casa Studenților,

unde un saxofonist, Scridon, student la Conservator, înnebunise de-a dreptul studențimea. Toate zilele aduceau ceva nou pentru un tânăr de 18 ani. Mâncam și dormeam pe apucate, necunoscutul mă absorbea, iar eu gustam din toate noutățile. Era vremea rock-and-roll-ului și a twist-ului, a crestei de cocoș la freză, a pantofilor cu talpă de crep și a pantalonilor strâmți, așa că orașul studențesc m-a atras puternic într-acolo. Dacă vizita lui Jean Marais la Cluj a bulversat orașul, stârnind studențimea (îndeosebi fetele), motocicletele MZ și autoturismele Skoda i-au atras pe mulți. Am ratat, ca efect, bursa din anul al doilea, în schimb făcându-mi mulți prieteni, din alte facultăți (nu era greu, în primul an fiind cazat la o fostă cazarmă lângă Teatrul Național, unde

Cu părinții și frații (1960)

viețuiau 40 de băieți într-o singură cameră, abia din anul al doilea mutându-mă la un cămin pe str. Mikó), căutând tovarășii care să se asocieze pentru petreceri sau la descărcat de vagoane în gară spre a face rost de bani.

Pentru învățătură, deși programul era precis și ordonat (cursuri, seminarii, bibliotecă), am arătat mai puțin interes, cu excepția cursurilor generale susținute de mari autorități: C. Daicoviciu și H. Daicoviciu (atunci transferat de la Oradea la Cluj), K. Horedt, N. Lascu. În schimb, m-au atras câteva biblioteci private (ale familiilor Meteș și Cimoca), unde am descoperit lucrări deosebite, dar și practica de șantier vara. Am trăit în acel timp cu griji și frică momentul colectivizării, absurdă prin aplicarea ei la Pietroasa (cu terenuri risipite până sub munte), cu victime dragi mie chiar din propria familie.

În cercurile „istoricilor” și „filosofilor” din acei ani, de început de dezgheț ideologic, congresul Partidului Comunist al URSS (al XXII-lea) a marcat, prin cele relevate public, un moment tulburător, mult comentat în cămine și locuri mai retrase. L-am comentat și eu între colegi de cameră, unul mai slab de înger relatându-l unde trebuia, așa că un grup de colegi am făcut „cunoștință” cu vigilența autorității de pe strada Traian. Ne-a înfricoșat acel moment, ne-a schimbat exuberanțele și ideile despre rostul unor astfel de dezbateri și mie, oarecum lămurit asupra ceea ce nu identificasem potrivit previziunilor, mi-a întărit ideea de a schimba locul, mutându-mă la București. Mi-a sprijinit-o direct I. I. Russu (decepcionat însă de a nu-i fi fost atunci emul fidel), rugându-l pe rector (Constan-

tin Daicoviciu) să probeze transferul la Istorie în capitală, unde speram să urmez o secție începând din anul III de istorie modernă și contemporană; am fost favorizat de un văr de-al mamei, idolizat pentru calități remarcabile, Ianc Ștefan, ajuns din Podeni, fiu de țărani, tocmai la Radio Internațional, redactor pe limba engleză, așa că Lucu, cum era alintat, a „aranjat” ca ministrul Ilie Murgulescu să-mi probeze transferul. În capitală am venit deodată trei colegi: eu, Grigore Popescu Arbore și Romeo Neguleasa, prieteni pe viață. Anii trei, patru și cinci i-am urmat, așadar, la București, șocat de ritmurile zilnice, mai aplecat spre studiu și mai conștient de cele ce trebuiau făcute pentru a mă putea afirma. Orientarea științifică o datorez, în bună măsură, concurenței colegiale dintre colegii bucureșteni și provinciali, găsindu-mi zona de interes în istoria recentă și insistând în acea direcție. A contat mult și mi-a stimulat decizia spre subiectele naționale contextul anilor 1963-64, recuperatori într-o asemenea direcție, astfel că licența am trecut-o cu o teză care anunța (abia acum înțeleg) preocupările viitoare. Experiențelor vieții universitare li s-au adăugat cele din viața de cămin, din colegialitatea sinceră cu cei de seamă mea, dar și definitivă legătură de iubire cu o colegă, Aurelia, mai mică cu un an, începută în toamna anului 1963 și încheiată doi ani mai târziu prin căsătoria noastră, reușită și durabilă. Acei ani m-au maturizat și mi-au dat impulsul hotărâtor pentru proiectele și planurile de viitor.

În anii studenției, profesorii noștri – câțiva – aveau aura de magi: Constantin Daicoviciu era marțial, uriaș ca istoric; Virgil Vătășianu impresiona prin postura academică și știința de carte; tânărul Hadrian Daicoviciu ne entuziasma prin animarea, cu-n desăvârșit talent, a trecutului istoric, făcând loc unei dorințe vii de a-l studia; la București, Emil Condurachi și Ion Nestor dominau asupra studențimii prin oratorie desăvârșită primul, iar celălalt printr-o morgă și adâncimi de interpretări nemaivăzute. Alții veneau dinspre studii moscovite, mai ideologizate în prestațiile universitare, dar aveau și prestanță: Gheorghe Căzan, era cel mai „deschis”, iar câțiva ca Vasile Maciu și Dumitru Almaș lăsau loc unor sentimente contradictorii: primul – pentru o prestație prea didacticistă, al doilea – pentru talentul literar pus în evidență. Câțiva asistenți se poziționau în sprijinitori de nădejde, în primul rând Ioan Scurtu, dar și Constantin Bușe sau Gheorghe Zbucea. Am „prins” momente „liberale”, ca „Declarația din aprilie 1964” și revenirea la facultate a lui Constantin C. Giurescu, evenimente care au avut serioase ecouri în rândurile studențimii. Văzând cu ochii dascălii din acei ani, le admir, acum înțelegând mai bine contextul, altcum decât atunci, îndrăznelile câtorva de a ne stârni interese de cercetare spre izvoare, spre monumente, spre arhive și biblioteci, spre tezaurul muzeelor, reținându-le nu înfrângerile, oportunitățile și cedările, ci înțelegerea istoriei în sensul ei de facere și desfăcere prin cei mulți și de reinterpretare perpetuă prin profesioniști. Dacă am rămas cu

ceva de la acei dascăli, tocmai cu acest mod de conceptualizare (neafirmat pe față, ci în subtext) a istoriei am rămas. De învățat am învățat de la mulți dintre dascălii de atunci, nu-i numesc aici pentru a nu nedreptăți pe cei uitați: pentru că am deprins a „vedea” și reține un document (practica la arhive era obligatorie, ca și cea de șantier), a nota esențialul despre un sit și a cunoaște ce înseamnă documentația de șantier, a fișa o carte, un studiu, un articol și a-i întocmi propria documentație, a vorbi la catedră (practica la Liceul „Gheorghe Lazăr” ne-a fost de mare folos). Cu aceste fundații am pornit fiecare și le-am dezvoltat ulterior. Reflexele de a cumpăra o carte sau un desen, o grafică sau un tablou atunci le-am dobândit, cercetând biblioteci, colecții și muzee, iar excursiile de an tot atunci le-am însușit ca modalitate de a-ți extinde orizontul cultural.

5. Cu cine dintre foștii colegii de facultate ați păstrat relații de prietenie după absolvire?

Cu mulți colegi din cele două facultăți – cea clujeană și cea bucureșteană – am rămas prieten pe viață: dintre clujeni – cu Sanda Rus, Corina Popa, Maria Bărbulescu, Pia Teretean, Mihoc Blaga, Dinu și Vio Pop, Ștefan Matei, Lucu Aldea, Carol Kakso, Al. Popescu, Viorel Faur, Nucu Roman, Florin Medeleț, Grigore Popescu Arbore, iar dintre bucureșteni – cu Al. Simion Ștefan și Alexandra (până la plecarea lor în Franța), Ion Mândrea, Constantin Rezachievi, Horia Cărciumaru, Mihai Caranghel, Liviu Stănilă, Ion Bulei, Horia Matei, Adolf Armbruster, Al. Marcu, Traian Pleșca, Victor Soare, Mircea Doman, Angela Ică, Doru Mavrodin, Spiridon Crîstocea, iar din anii apropiați – cu Marcel Popa, Mircea Babeș. Generația 65-iștilor îmi apare acum ca una destul de solidară, optimistă la debuturile ei profesionale, eliberată, în bună măsură, de gravele încărcături ideologice ale anilor '50. Mulți dintre foștii mei colegi s-au afirmat profesional, unii fiind străluciți în baza performanțelor și nu a sprijinului politic. Eram pe atunci cu mult mai optimiști pe seama viitorului. Cu cei mai mulți dintre foștii colegi m-am văzut în deceniile trecute, cu unii chiar frecvent, mai ales cu cei legați, ca și mine, de patrimoniul cultural. Încă ne vedem periodic, dar tot mai puțin și mai pesimiști, dominați de întrebări la care nu mai avem răspunsuri clare.

6. Doctoratul l-ați făcut la Facultatea de Istorie a Universității „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, sub îndrumarea acad. Virgil Vătășianu, având ca temă de studiu „Comisia Monumentelor Istorice – Secția pentru Transilvania. Istorie și activitate”. De ce Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, specialitatea istoria artei și de unde vine interesul pentru Comisia Monumentelor Istorice?

La Cluj m-am întors pentru doctorat, la îndemnul lui Hadrian Daicoviciu și cu sprijinul prietenesc al lui Nae Cordoș, istoric și muzeograf. La Muzeul

Național de Istorie a Transilvaniei, condus de Hadrian, se găsește – ca donație a fiicei lui Alexandru Lapedatu (profesorul și mentorul lui Constantin Daicoviciu) – arhiva acestuia. Or, pe atunci lucram la Direcția Patrimoniului Cultural Național (și aici era Arhiva Comisiunii Monumentelor Istorice), iar la Cluj – cea a secției transilvane. A fost – înțeleg acum – destinul! M-am întors spre ceea ce căutam și nu știam încă de ce. Hadrian, de care am fost legat profund, m-a încurajat să conlucrez, descoperind o rațiune de a fi, așa că am ajuns iarăși la academicianul Virgil Vătășianu, singurul care știa și putea conduce o teză doctorală pe seama lucrărilor excepționale destinate, după Marea Unire, patrimoniului cultural transilvănean, scos la lumină, recuperator și catalizator, pentru susținerea edificiului național de o generație remarcabilă de istorici. Teza și lucrările desprinse din aceasta (două la număr) – *Ocotirea patrimoniului cultural. Istorie, destin și valoare* (Editura Meridiane, 1986) și *Protejarea patrimoniului cultural-artistic din Transilvania și Banat după Marea Unire* (Editura Științifică și Enciclopedică, 1988) – au fost rezultatul a mai bine de 10 ani de muncă. În literatura de specialitate, la vremea aceea, erau singurele și au rămas ca referințe și acum. Beneficiul cel mai mare a fost însă un orizont mult lărgit pentru a cunoaște – a căuta să înțeleg, mai bine zis – miracolul unificării naționale prin cultura înaltă și însemnele ei perene, al desăvârșirii unirii. Prin frecvente discuții cu aristocratul Virgil Vătășianu, pe al cărui stil și fabuloase experiențe de viață le-am admirat și al cărui model didactic și doctoral am căutat mai târziu să mi-l apropiu, am fost beneficiarul unei pregătiri și desăvârșiri profesionale la care nu visasem. Îi port recunoștință și mă înclin și acum, amintind mereu cât îi datorez. Atunci am înțeles, iar mai târziu alte personalități istorice mi-au confirmat că, în interbelic, Comisiunea Monumentelor Istorice a fost coagulantul național pentru energii culturale (prin monumentele istorice, siturile arheologice, colecțiile și muzeele României), care a contribuit esențial la consolidarea statului român, la afirmarea acestuia (și a culturii majore) în plan european și universal. Contribuția sa științifică și de natură culturală la construcția națională este certă, verificabilă și de lungă durată.

7. Care au fost relațiile dvs. cu acad. Virgil Vătășianu și cum era să faci studii doctorale în domeniul istoriei în anii '70 ai secolului al XX-lea în România?

Cu acad. Virgil Vătășianu am stabilit și am întărit legăturile cele mai solide, ca de la învățăcel la magistrul, purtând numeroase discuții, ascultând fascinat, în familia Domniei Sale, deschisă mie, mărturisiri și reflecții asupra experiențelor de viață. Pregătirea doctorală a durat 6 ani, cu emoțiile unor referate și examene deosebit de serioase, în confruntări cu catedra de istoria artei și cu colaboratorii

Ca tânăr profesor de istorie (1966)

Profesorului. Pe urma lor am câștigat enorm, dobândind un titlu pentru care am muncit sistematic și care a fost confirmat printr-o prestigioasă Comisie: Hadrian Daicoviciu, Dinu C. Giurescu și Viorica Guy Marica, pusă sub președinția lui Virgil Vătășianu. Doctoratul mi-a confirmat un nivel profesional înalt, considerându-l drept pragul viitoarelor lucrări, ale căror performanțe, certamente, sunt izvorâte din acel prestigios titlu.

8. Ați debutat în anul 1965 în calitate de profesor de istorie la Școala Generală Arțari (jud. Călărași), iar peste doi ani ați avansat în funcția de director al școlilor generale Pelinu și Dormărunt (jud. Ialomița), având în subordine 4 școli generale (cu peste 700 elevi), unde ați activat până în anul 1971. Cum era să fii profesor școlar și director de școală în România comunistă?

Debutul profesional l-am făcut ca profesor în Bărăgan, așa cum, urmând „repartiția”, l-au făcut aproape toți colegii mei. Mi-a plăcut să fiu profesor, m-am străduit să dau elevilor mei ceea ce știam, iar dacă am reușit, o datorez „plămadei” valoroase pe care o reprezentau acei copii – care aveau dascăli titrați, universitari, pentru prima dată, aproape la toate materiile (astăzi așa ceva nu se poate concepe și mai că nu-ți vine a crede) – de țărani, setoși de învățătură.

Cu dr. Cristian Mușețeanu la Muzeul Național de Istorie a României (2002)

Au fost ani grei, cu lipsuri de materiale didactice, dar și cu „influențe” ideologice ale activiștilor de partid, cu ierni grozave și cizme de cauciuc pentru a-ți face datoria, dar mie (sigur, nu doar mie) mi-au folosit: am învățat să lupt, să mă confrunt cu ignoranța și oportunismul unor șefi, am găsit satisfacții în intrarea copiilor la licee (până în 1965,

copiii din școlile Dâlga-Gară și Dâlga-Sat, arondate la Pelinu, au avut domiciliu forțat). Am făcut dotări școlilor, am căutat să „îndulcesc” viața colegilor prin gazde bune și atmosferă prietenească. N-a fost ușor, dar cei șase ani în Bărăgan s-au dovedit o școală de viață, cum ar trebui s-o parcurgă orice începător pentru a cunoaște direct realitățile și a-și măsura putințele.

9. Ulterior ați fost cercetător și profesor la mai multe instituții de cercetare și universități din România, unde v-ați simțit cel mai bine și de ce?

Ca cercetător, am început să lucrez la Muzeul Național Cotroceni, apoi la Muzeul Satului și am încheiat acest parcurs – care e pe viață, iar nu limitat – la Muzeul Național de Istorie. Debutul în calitate de cercetător l-a consacrat o prestigioasă comisie (Gh. Focșa, Georgeta Stoica, Ioan Scurtu), prin concurs, în 1991. Ca profesor, sper că am lăsat „urme” la Centrul Special de Perfecționare, la universitățile „Spiru Haret”, „Dimitrie Cantemir”, „Atheneum”, dar, mai ales, la Târgoviște, unde și acum, ca asociat, conduc stagii doctorale. În toate aceste locuri am onorat, sper, sarcinile profesionale, găsind colegi și destui studenți de calitate. De cei de la Universitatea „Valahia” mă simt cel mai legat, și pentru că am impus o specializare nouă (muzeologie – istoria conservării și restaurării patrimoniului cultural), dezvoltând-o până la afirmare pleneră. Aici am obținut performanțe, dar și recunoașterea colegială prin acordarea titlului de **doctor honoris causa**.

10. V-ați dedicat toată viața cercetării istoriei și protejării monumentelor. De unde vine această dragoste pentru trecut și pentru protejarea moștenirii culturale? În ce stare ați preluat Direcția Muzeelor și Colecțiilor în anul 1990, când ați fost numit director și ce ați reușit să schimbați în sistemul de management ale muzeelor și colecțiilor?

Tema istoriei și protejării patrimoniului cultural am identificat-o, mai întâi, ca fiind o nevoie personală de a înțelege ideile, liderii și conjuncturile în care a evoluat moștenirea istorică, apoi ca fiind un angajament ce mi se potrivea concepției de viață și, nu în ultimul rând, ca fiind o obligație liber asumată. Sper că prin lucrările mele și demers administrativ să o fi servit bine.

După opt ani de la îndepărtarea – pe criterii absurde (rude în străinătate) – din domeniul strict al specializării (servit însă direct și sprijinit în acest sens de grupul de elită din Editura Științifică și Enciclopedică, unde am lucrat ca redactor), fără însă să fi fost oprit să-mi continui cercetările, am preluat, la propunerea lui Radu Florescu, reînființată (după 15 ani!) Direcția Muzeelor și Colecțiilor, acceptat de Andrei Pleșu. Schimbările de structură operate atunci, într-un moment de efervescență și remodelare cu consecințe, unele, și astăzi: autonomia muzeală, reconceptualizarea funcțională, accentele strategice echilibrate pe dezvoltare-gestionare-conservare-protecție și educație, susținerea cercetării prin funcții de cercetător (prima dată în muzeografie!), apărarea ideii de *leadership* profesional (promovare din interior și nu pe criterii politice) ș.a. Unele au rezistat, s-au identificat lideri domeniali: potriviți și atașați, o atmosferă de cooperare și relații interinstituționale; altele au „căzut” în derizoriu, cum se petrec asemenea schimbări de obicei. Cert este că atunci au început restructurările tematice, expoziționale, modernizarea tehnologică, reprofilările muzeale și o coagulare rezistentă a comunității muzeografice. Prefacerile din acei ani constituie temelii serioase pentru muzeografia contemporană, iar dacă am reușit să susțin atunci muzeele și comunitatea de sprijin a acestora, o datorrez echipei centrale (29 de colegi) și multor altor valoroși confrăți din muzeele României.

11. Sunteți unul dintre puținii cercetători români care abordează pluridisciplinar domeniul muzeografiei. Cum calificați nivelul muzeografiei din România la etapa actuală?

Evoluția postdecembristă a subsistemului muzeal n-a fost liniară și nici lipsită de adversități: fără suport legislativ, cu precarități grave financiare, cu exod de specialiști și, important, cu adeziuni politice contradictorii (în instituții de echidistanță, și nu de activism); muzeele au reușit, treptat, să se redreseze abia spre anul 2000; cu instituții-etalon (Muzeul Național Cotroceni, Muzeul Țăranului Român, Muzeul Civilizației și Tehnicii Populare Dumbrava Sibiuului, Muzeul Satului, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea – unic până azi, muzeele Peleş și Bran), dar și cu multe altele rămase nereformate și într-o stare de degradare; reechilibrarea s-a impus însă, mai ales prin reevaluarea statutului cercetării muzeale, prezentă în **Programul „Dacia Prot Pat”**, de la care por-

nind s-au introdus proiecte și programe de cooperare teoretică și practică cu mediile cercetării fundamentale, academice și universitare. Acestea s-au consolidat treptat, impunând muzeele ca parteneri preferate îndeosebi în domeniile arheologiei, etnografiei, artei, aplicate la conservare-restaurare-protecție-educație. Valoarea personalului științific din muzee a fost benefică pentru a salva instituțiile și a salva rețeaua. Nu cât s-ar fi putut, nu îndestul – dacă proiectele prezentate decidenților (Institutul Național de Muzeografie, Institutul de Cercetare în Domeniul Conservării-Restaurării, Institutul de Salvare și Prevenție în Arheologie, centre muzeale provinciale, laboratoare zonale de restaurare) ar fi fost acceptate. În pofida acestor obiective – rămase ca deziderate –, nivelul profesional a crescut, muzeele recuperând (multe, și nu după așteptări) un loc important în societate, iar muzeografia din România recuperând, mai ales după 2000, în planul competiției europene. În practica muzeală diurnă, a coopera cu Institutul de Fizică Nucleară „Horia Hulubei”, cu alte institute de profil (pentru suport de lemn, metal, textile, pictură) din țară și străinătate este ceva normal, iar rezultatele sunt remarcabile.

12. După 1989 ați cercetat un subiect pe cât de interesant, pe atât și delicat – relația între istorici și Securitate. De unde acest interes și care au fost cele mai mari dezamăgiri ale acestei cercetări?

Subiectul a derivat direct din nevoia de a recupera corect și a ne asuma elitele din perioada socialistă, vădit tratate politic de un partid sau altul, subiectivând contribuția lor după interese ideologice. Eu m-am preocupat obsesiv de elitele culturale, legate îndeosebi de instituțiile de patrimoniu: între acestea orientările unora erau de stânga, altele erau liberale, ale altora legionare, iar cei mai mulți proveneau dintre cei care se concilieră cu Puterea (democrat-populară și socialistă), făcând compromisuri cu aceasta, judecate însă fără obiectivitate. Nu i-am neglijat nici pe cei care au plătit cu ani grei de pușcărie, chiar cu viața ca „foști” în anii '50. Am căutat să înțeleg ce s-a petrecut cu generația Unirii, cu personalitățile acesteia, distingând însă „periodizarea” epocii postbelice în faze: cea a începuturilor (1944-1947), a modelului sovieto-român (1947-1958), a presocialismului românesc (1959-1964), a începuturilor socialismului național (1965-1977), a dictaturii ceaușiste (1978-1989), faze, poate, nu perfect încadrate cronologic și numite ca atare, dar trăite de mine. Le-am studiat obsesiv faptele și rosturile unor mari istorici – pornind de la Alexandru Lapedatu –, cu toții implicați în opera de ocrotire a patrimoniului cultural. Unii dintre continuatorii lor mi-au fost profesori, aproape pe toți i-am cunoscut altfel decât i-au consemnat următorii sau anchetatorii lor. Surprizele au fost mari: cei mai mulți au câștigat un prestigiu

în plus, admirație și respect pentru crezurile și rezistența lor. Relația dintre istorici și servicii nu apare ca una nouă, de necrezut și de neînțeles. Cum să-ți fi slujit Țara și pe ai tăi în vremuri excepționale, decât conlucrând cu Puterea, convingându-o de ceva anume, servindu-i interesele? Nocive și mizere au fost însă colaborările spre a distruge, delatațiunea din interes, perfidia față de confrăți, slugărnicia ordinară, caracterul infam, trădarea alor tăi... Și nu de puține ori, istoricilor li s-au pus în cârcă astfel de acuze, cei mai mulți (dintre cei a căror viață am desprins-o din arhive) trecând „examenul”. Studiarea documentelor de la CNSAS mi-a lăsat un gust amar: cine erau cei care îi anchetau pe marii intelectuali ai României? Mulți analfabeți, răi, limitați ca gândire, îndoctrinați până la orbire, dușmănoși inteligenței, provocatori și ticăloși în a pune cu orice preț vini pe seama valorii umane! Încă un sentiment negativ: în cercurile de apropiați, între colegi de branșă, au fost mereu delatori, unii chiar viciați cu plăcerea delatațiunii. Din toate cercetările de arhivă și din întâlnirile cu cei care au suferit direct, am înțeles că-n vremuri de încercare – când se schimbă lumea –, atunci se văd calitățile și defectele neamului, ieșind cu tărie răul din oameni. Dar aș adăuga și cele spuse și auzite de la mulți semenii încercați: și-n acele împrejurări dramatice, binele se arată unde și când nu te aștepți. Dacă privim înțelept și obiectiv lumea românească recentă, cea din postbelic, istoricește vorbind, este doar un crâmpiei de istorie (grea, desigur, prin consecințe, dură pentru mulți), poate o încercare dată nouă să fim mai buni cu noi, mai drepți și să desprindem din ea învățături cum și ce anume să facem. Chiar și-n acele vremuri românii au înfăptuit lucruri mărețe, au înregistrat progrese și nu au disperat.

13. În palmaresul realizărilor dvs. aveți peste 30 de monografii și cca 400 de studii și articole, cum ați reușit să fiți atât de productiv și care este secretul scrierii academice? Totodată, sunteți și editorul mai multor volume de studii și documente. Și în acest context, vă întreb, cum e să fii editor în România?

Am scris mult – nu știu însă și cât de convingător – pentru că am o disciplină a scrisului, făurită în ani de exercițiu zilnic, și pentru că am fost un harnic cercetător de arhivă. Cum altfel te poți justifica atunci când emiți judecăți? Ca editor (peste 30 de volume), am profitat, cunoscând scrisul altora, uimindu-mă de puterea frazei și interpretarea faptelor, de talentul autorilor. Înainte de '89 am făcut „școală” la prestigioasa Editura Științifică și Enciclopedică, unde lucrau mari și talentați redactori; pe atunci „comanda socială” dădea rezultate, publicându-se mult și bine, restituiri foarte valoroase (la unele dai la o parte introducerile/cuvintele-înainte/citatele de început, și ai lucrări per-

fecte); după '89 s-a liberalizat și publicarea cărților a ajuns o afacere, pentru câțiva istorici, chiar foarte profitabilă. Eu ca autor am avut noroc – e drept că am scris și scriu *pro bono* sau cu drepturi de autor mici – rămânând la Editura Oscar Print un „scriitor” fidel, mulțumit că sunt publicat și oricum nedorind să fac avere din cele scrise pe seama nedreptăților, persecuției, suferințelor. Iar în cele dedicate muzeografiei, ar fi chiar imoral să dezmint calitatea de „doctor fără de arginți”!

14. În cariera dvs. ați făcut o serie de vizite peste hotarele României. Cum ați reușit în perioada regimului comunist să obțineți permisiunea pentru aceste călătorii și cu ce impresii reveneați în țară?

Am călătorit și înainte de 1989 (doar singur), și după, și nu în puține locuri din lume: am fost norocos și nu ascund asta. Călătoriile, cele oficiale, însoțind expoziții de anvergură, participând la reuniuni de strictă specialitate, la conferințe, erau, de fiecare dată, până la aprobarea lor, prilej de mari emoții, temeri și așteptări înfrigurate, începeau cu aprobarea COM-ului instituției, a forului tutelar care fixa mandatul, cu discuții și instrucțiuni ale celor care supravegheau vigilența instituția, ascultau telefonul de acasă, luau recomandări de la vecini. Nu mai vorbesc despre pregătirea bagajelor, a documentelor de călătorie și, la întoarcere, a raportului. M-am bucurat însă de încrederea unor conducători de instituții, dar și de recomandări venite de la importante personalități. Acele călătorii mi-au adus câștiguri profesionale, beneficiind de ceea ce visau cei ca mine, cunoscând nu doar marile instituții de profil, ci mulți lideri domeniali. Câștigul acela a fost fantastic, așa că nu contau obstacolele, stresul, cheltuielile pregătitoare; dar mi-au adus și neplăceri, bănuieli și atribuiri false; și cu unele, și cu altele am intrat în vremurile postdecembriste, când noi călătorii oficiale m-au recompensat pentru toate neajunsurile, gelozii și eforturile făcute. Sunt mândru că am reprezentat România în locuri și reuniuni de maximă importanță și că am reușit să fiu de folos țării mele prin ceea ce am învățat din acele mandate de încredere, pe care nu le-am dezonorat.

Dacă înainte de '89 impresiile pe seama altora – mai avansați – m-au pus pe gânduri, văzând realizări culturale de vârf, făcându-mă admirator și adept al multor performanțe (și critic față de situația de acasă), după '89 acestea s-au multiplicat, putând să selectez ceea ce era potrivit pentru noi din performanțele altora și să nu prefer modele sacrosante, recomandabile, dacă nu răspundeau specificului românesc. N-am fost niciodată adeptul preluării *ad litteram* a ceea ce alții dobândiseră în timp îndelungat, fără să evaluez nivelul instituțional și societal de la noi.

15. Aveți relații foarte bune cu colegii din Republica Moldova și participați la diverse evenimente academice de la Chișinău. De când au început aceste relații de colaborare și care sunt impresiile dvs. despre mediul academic de la Chișinău?

Legăturile colegiale cu Basarabia le-am visat, dorindu-le ca pe o compensație față de o cunoaștere parțială și deformată asupra unei țări românești de margine; când am făcut prima călătorie, cred, în martie 1990, alături de Ioana Brătianu, Octavian Ghibu și Florin Rotaru, ducând la Chișinău *Abecedarul* lui Creangă (re-tipărit de Fundația „Atheneum”). A fost un drum de neuitat și atunci i-am cunoscut pe mulți fruntași basarabeni: Grigore Vieru, Tudor Braga, Ion Niculiță, Tudor Stăvilă, Constantin Ciobanu, Tudor Sbârnea, Mihai Cimpoi, Nicolae Răileanu, Ion Ungureanu, Eugen Bâzgu ș.a. Legăturile s-au înfiripat imediat, din solidaritate cu frații ale căror năzuințe, eu, ardeleanul, le-am înțeles privindu-le în raport cu destinul românității de la Răsărit, cea mai încercată în decursul istoriei. Mi-am lărgit cercul de confrăți, adăugându-i, în timp, pe Elena Ploșniță, Tatiana Condricova, Mihai Ursu, familia Eșanu, Eugen Sava, Mariana Șlapac, familia Postică și alți câțiva din generația mai tânără, incluzându-l aici și pe Sergiu Musteață. Am fost, așadar, în Republica Moldova de foarte multe ori: ca mesager al Ministerului Culturii la transmiterea unor lucrări de artă monumentală (de 2 ori), ca invitat al marilor muzee (de 5 ori), la sesiuni de comunicări științifice, ca membru în comisia de doctorat și abilitare (de vreo 15 ori), ca expert în muzeografie delegat de UNESCO (1) și onorat de ministerul de profil de la Chișinău să prezint opinii asupra muzeografiei contemporane (de 2 ori). Cu asemenea ocazii am întărit prietenii și am legat altele noi, dar cel mai mult am câștigat prin cele arătate cu mândrie de colegii basarabeni: comori de istorie și artă din muzee, monumente, șantiere de restaurare și de săpături arheologice, expoziții. Mediul academic basarabean, cu energii culturale și științifice de ținută, nivelul stagiilor doctorale și calitatea științifică a titularilor ori aspiranților la titlul de doctor impresionează. Este aici o sinteză, rezultată și din vecinătăți, dar și dintr-un puternic sentiment de orgoliu care îndeamnă la competiție. Cât am putut ajuta – în posturi oficiale, acasă și la reuniuni internaționale –, am făcut-o cu toată camaraderia și onestitatea, crezând în valoarea românească și europeană a patrimoniului cultural din Basarabia, ca și în cea științifică, superioară, a liderilor ce-l servesc pe acesta. Ca atare, dacă voi mai fi chemat să sprijin cu un sfat, o sugestie, cu opinii, dacă cele ce le știu și experiența mea îmi vor aduce noi invitații la Chișinău, voi răspunde – deoi fi sănătos – cu bucurie.

16. Deseori lumea dă vina pe un sistem neeficient de management și de protejare a patrimoniului cultural din România. Dvs., ca fost director general al Direcției Protecția și Valorificarea Patrimoniului

Cultural Național din Ministerul Culturii (1993-1994) și secretar de stat pentru patrimoniul cultural național în cadrul Ministerului Culturii și Cultelor (2001-2004), cum credeți de ce are nevoie România pentru a eficientiza acest domeniu și pentru a se alinia tendințelor contemporane?

Dacă vrem să găsim deficiențe – și nu m-am sfiit să le numesc și în scris, uneori foarte apăsător –, le vom găsi; patrimoniul cultural, redescoperit (încă incomplet) de unii, servit cu devoțiune de un corp profesional cu mulți operatori performanți, prezintă serioase zone periclitare de lipsa finanțării la nivelul cerințelor (acestea nu sunt nici acum clar și transparent prezentate Parlamentului), de categorie specializată (personal de cercetare, conservare și protecție corespunzător), de discrepanțe și contradicții legislative, dar mai ales din cauza educației propatrimoniu precare și a nerespectării legislației de către mulți responsabili de bunuri (autorități publice și persoane direct responsabile). Patrimoniul cultural din România este încă supus – e drept că tot mai rar – unor grave agresiuni iresponsabile, rămase nepedepsite, care au în spatele lor sprijin prin influență politică și coruperea unor autorități. Conflictele de interese sunt încă la vedere acceptate și arată cărdășii ale celor interesați în o așa-zisă dezvoltare cu care le înlesnesc, prin avize favorabile, încălcarea legii. Ministerul de resort și-a schimbat în ultimul deceniu de trei ori numele, iar titularii succesivi (vreo șapte) n-au făcut (nefiind profesioniști) îndeostul să-l îndrepte spre eficiență printr-un corp de profesioniști, specialiști reputați, care să-i redea o mai mare autoritate și credibilitate. Temeiul acțiunii de patrimoniu a rămas, cu evidență, în sarcina comisiilor de specialitate (S), care nu au drept nici la decizie (fiind consultative) și nici la asumarea responsabilității morale și materiale a avizelor. Dar dacă sunt realizări – și acestea sunt în număr destul de mare –, comisiile prin membrii lor au merite, însă cele de drept și esențiale revin instituțiilor naționale, respectiv celor din teritoriu, unor antreprize private la monumente (prea puține la număr încă) și, bineînțeles, unora dintre autoritățile județene (consilii), primăriilor și inițiativelor acestora. În pofida unor lipsuri – de personal specializat și mână de lucru tehnică calificată (anulată prin erori decizionale ministeriale, rămase nesancționate), rezultatele – nu îndeostule, numeric vorbind și în raport cu nevoile și cerința publică – arată că România se înscrie în trendul contemporan, dar că mai are serioase handicapuri și neîmpliniri până la normalitate. O restructurare de fond a ministerului de profil și o revizuire a legislației sunt obiective presante, iar continuarea procesului de modernizare și reformare a sistemului patrimoniului cultural – în corelație directă cu cel natural – au devenit obligatorii. Este păcat de calitatea personalului care servește acest domeniu, dar mai ales de valoarea avuției culturale a națiunii, ca să pierdem componente de acumulare

seculară (uneori milenară) care sunt unice și ne dau identitate într-o lume atât de bulversată: doar acestea au statut de simbol, doar ele ne individualizează și ne sprijină să ne păstrăm ca popor și să ne afirmăm ca unul civilizat.

17. Între 1991 și 1994 ați fost director general al Muzeului Național Cotroceni, unde ați organizat și deschis public un mare muzeu de istorie și artă, prevăzându-l și dotându-l cu cele mai moderne mijloace tehnice, ați impus un program anual al acestui așezământ, bazat pe cercetarea fenomenelor istorice, pe recuperarea unor componente ale ansamblului (biserică și palat), etc. Acest efort a fost apreciat în anul 1994, când Muzeului Național Cotroceni a fost distins cu Special Commendation la European Museum of the Year Award. Ținând cont de situația actuală de la Muzeul Național de Istorie a României, îmi permit să vă întreb, de ce „stagnează” una din cele mai importante instituții muzeale din țară?

Proiectul Muzeului Național Cotroceni n-a fost unul agreat cu aplauze de grupurile elitiste și nici de anumite servicii; rezervele trebuie privite în înțelegerea contextului societal din anii '90. Acest muzeu – cu o identitate istorică, artistică și memorială – a reușit însă datorită înțelegerii unor vizionari, printre cei mai de seamă fiind președintele Ion Iliescu, căruia i s-au adăugat susțineri intelectuale, dar și instituționale, la care m-am alăturat și eu; patrimoniul cultural moștenit, monumentele istorice, muzeele și colecțiile nu ar trebui să fie supuse algoritmilor, ele nefiind nici de stânga și nici de dreapta, ci aparțin unui popor, unei națiuni, căreia îi reprezintă istoria. Or, la Cotroceni trebuia ca o istorie triseculară să fie asumată și prezentată într-o vreme a confruntărilor ce căutau un drum nou țării. Dacă s-a reușit, înseamnă că instituția a fost servită cu devotament și profesionalism de cei care i-au așezat temelie și i-au asigurat un drum, sperăm, lung. Oricum vor fi vremurile, cei de acum și cei care vin după s-ar cuveni s-o aprecieze, s-o sprijine și s-o servească.

În anul 1994 Muzeul Național Cotroceni a fost evaluat ca performant și distins cu mențiune specială (Special Commendation) la European Museum of the Year Award (EMYA). Fondatorul a fost însă determinat să plece de la conducerea titratului muzeu, dar acesta a rămas să se afirme ca o instituție de prim rang. Într-un alt registru, o instituție etalon identitar, de strategie și reprezentare națională, Muzeul Național de Istorie a României se găsește într-o situație paradoxală, rezultată din lipsa de voință politică (sau, poate, condamnată prin aceasta).

Văduvită de prezentarea în viziune nouă, modernă a istoriei țării (de peste un deceniu se limitează la copia Columnei lui Traian și la tezaurul istoric),

instituția muzeală-etalon supraviețuiește doar printr-un grup de specialiști (câțiva excepționali), care o servesc prin lucrări curente (cercetare, evidență și PR) și printr-un valoros și ritmic șir de expoziții temporare (câteva chiar de anvergură, fiind itinerate în țară și străinătate). Acest muzeu nu stagnează, ci doar caută (prin colectiv) să nu iasă din memoria românilor! El este sortit, parcă, la uitare, voit, poate, să nu se așeze în simțire cu nevoia acută de educație națională, dorit, poate, să nu-i reflecte, ca suratele sale din țările vecine, pe români. Nu știu cât va mai dura acest atentat (al prostiei ori delăsării decidenților), dar știu sigur că neputința monumentală condamnabilă îl va consemna.

18. Cum trebuie să fie un muzeu la începutul secolului al XXI-lea?

Un muzeu contemporan nouă s-ar cuveni să ne reprezinte pe noi cu cele bune și cu cele rele (fapte, întâmplări, evenimente, oameni mari și mici), așa cum ne definim în lume; să ne arate și să arate altora de unde ne tragem, cum ne este felul, ce am făcut ca să fim, ce am dat altora și ce le datorăm, poate să cuprindă și un mesaj celor care ne moștenesc și vor veni după noi: atât am făcut cei de dinainte și noi; atât am putut; de acum nădejdea este în voi și speranța că ne veți respecta și veți înmulți cele bune lăsate vouă.

S-ar cuveni, dacă nu putem înnoi clădirile de muzeu (e de preferat să facem muzee noi, adaptate patrimoniului deținut), să ne revedem expozițiile de bază, aducându-le la zi cu noi descoperiri și obiecte ajunse recent în muzeu, organizân-

Deschiderea Muzeului „C. Blendea” (Târgoviște, 2002)

du-le după reguli stricte de conservare, dar în consens cu muzeotehnica de astăzi, să avem depozite organizate și, obligatoriu, un bun serviciu educativ. Muzeele noastre să reprezinte putințele, talentele și calitatea celor care le slujesc, fiind oglinda comunităților prin demersul specialiștilor. Ar mai trebui, desigur, să fie acest nou muzeu și mândria cu credință afirmată a celor pe care-i reprezintă.

19. De-a lungul carierei dvs. universitare ați educat mai multe generații de istorici și muzeografi, având peste 60 de doctoranzi. Ați putea să ne spuneți care sunt secretele unei școli de formare, cum ați reușit să adunați în jurul dvs. tinerii și care este relația cu discipolii dvs.?

Am dobândit dreptul să conduc doctorate în anul 2000, deci aproape de două decenii susțin avânturile și dorința de perfecționare a unor colegi mai tineri – peste 70. Au venit la mine, am făcut ce se cuvine ca să-i încurajez și să-i ajut înainte, în timpul și după dobândirea onorantului titlu de doctor. Din Sighet și Baia Mare, din Sofia și Chișinău, din Făgăraș, Brașov, Bran, Sinaia, Brăila și Slatina, din Ploiești, Bacău, Târgoviște, Huși, Golești, Tulcea, Suceava, Craiova și București – de la muzee, cei mai mulți, din serviciile pentru monumente, din învățământ – au crezut că aspirațiile lor științifice se pot împlini. Și cred că nu au fost decepționați! Eu am plăcerea de a face bine, l-am făcut pentru mulți în fel și chip, discret sau pe față, așa cred eu că onorez și răspund binelui ce mi s-a fă-

cut și mie de oameni care-mi sunt dragi. Nu-i pot uita nici pe Radu Florescu, nici pe Vasile Drăguț, pe Hadrian Daicoviciu ori pe Răzvan Theodorescu. Tezele doctoranzilor – cele mai multe deja publicate – acoperă o problemă vitală pentru ocrotirea patrimoniului cultural: multe sunt excepționale, toate au caracter de utilitate publică, iar câteva zeci dintre autori au dobândit în viața științifică națională distincții academice în temeiul lucrărilor de doctorat. Școala doctorală de la Universitatea „Valahia” s-a ridicat prin acești laureați la un înalt nivel de performanță academică, argumentată de

certificarea lucrărilor doctorale (specialitatea muzeografie – istoria conservării și restaurării) prin comisii de cel mai înalt prestigiu. Secret nu avem – nici eu și nici colegii mei – decât seriozitate, continuu dialog, exigență științifică, insistența pe teme utile și novatoare. Dacă, în ce mă privește, am reușit să sprijin autoritatea universitară târgovișteană și să-i aduc și lauri prin reușita distinșilor mei confrăți mai tineri, mă simt onorat. Dacă s-ar putea cumva vorbi și de discipoli, bucuria și satisfacția mea n-ar avea margini, doar că asemenea rezultat cere să-l arate cei cu care am stabilit performanțe, depășind orice narcisism și egocentrism.

20. Fiul dvs. Ioan Opreș a pornit practic pe urmele dvs. și a devenit un arheolog cunoscut. Cât de mult l-ați îndrumat în alegerea profesiei și cum e să ai în familie un arheolog?

Fiul nostru – o spun colegi de-ai săi și i-o arată faptele – este un istoric deja afirmat, arheolog specializat, cu o experiență profesională de bună reputație. „Urmele” rezidă în biblioteca de acasă, în mediul profesioniștilor, buni prieteni de-ai noștri, pe lângă care a crescut și învățat. Stăruințele și rezultatele îi aparțin întru totul, „vinovăția” părinților (amândoi istorici) ar fi aceea că, iubindu-și alegerile lor ca preocupări, nu l-au îndrumat spre alte meserii. Sper ca el, la rându-i, să-și onoreze alegerea și destinul mai bine decât am făcut-o noi. Un arheolog în familia noastră nu este ușor de suportat; ca mai toți confrății săi, este „atins” definitiv de profesie, având un special spirit anticipativ și critic aparte în evaluarea profundă a vieții indivizilor și, mai ales, a conștiinței plenare a ceea ce aceștia, din neguri de istorie, lasă în urma lor.

Vă mulțumesc!

Sergiu MUSTEAȚĂ